K opomíjenému ustanovení o splatnosti ceny a úrocích z prodlení

(publikováno v Bulletinu advokacie č. 9/2008)

Zákonem č. 554/2004 Sb., bylo s účinností ke dni 1.1. 2005 do obchodního zákoníku doplněno ust. § 369a, které upravuje otázky splatnosti ceny a úroků z prodlení. Ačkoliv se jedná o ustanovení, které má pro obchodnězávazkové vztahy mimořádný význam, je do dnešního dne často opomíjeno, a to jak advokáty, tak i soudy.

Zákon č. 554/2004 Sb., zakotvuje pravidla stanovená směrnicí Evropského parlamentu a rady 2000/35/ES ze dne 29. června 2000 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích. Účelem této směrnice bylo sjednotit pravidla platebních operací v jednotlivých členských státech, protože výrazné rozdíly představují překážku fungování vnitřního trhu.

Ačkoliv ust. § 369a obchodního zákoníku již stanoví pro okamžik splatnosti zcela odlišná pravidla, je stále téměř samozřejmé, že v žalobách, platebních rozkazech i rozsudcích nalezneme ustanovení, dle kterých se úroky z prodlení počítají ode dne následujícího po dni, který je jako den splatnosti věřitelem určen v dlužníkovi zaslané faktuře. Skutečná pravidla stanovená obchodním zákoníkem jsou tak zcela opomíjena a stále se pouze mechanicky pokračuje v již zavedené praxi, která však už v současné době nemá oporu v platném právním řádu.

Z ust. § 369a obchodního zákoníku vyplývá, že ve vztahu mezi podnikateli nebo ve vztahu mezi podnikateli a veřejnoprávními korporacemi nebo podnikateli a státními příspěvkovými organizacemi, jehož předmětem je úplatná dodávka zboží nebo služeb, vzniká věřiteli právo na úrok z prodlení stanovený předpisy práva občanského dnem následujícím po dni splatnosti nebo po uplynutí lhůty k placení ceny dodávky stanovenými smlouvou. Z výše uvedeného ustanovení, je-li porovnáno s ust. § 261 obchodního zákoníku, které určuje právní vztahy řídící se obchodním zákoníkem, především vyplývá širší rozsah právních vztahů ust. § 369a obchodního zákoníku podřazených. Ust. § 369a se totiž vztahuje rovněž na:
vztahy mezi podnikateli a státem či samosprávnou územní jednotkou, a to i když se netýkají zabezpečování veřejných potřeb;
vztahy mezi podnikateli a dalšími subjekty veřejnoprávního charakteru, než je pouze stát či samosprávná územní jednotka.

Působnost ust. § 369 obchodního zákoníku je tak širší než ostatních jeho ustanovení o obchodnězávazkových vztazích.

Pro případ, že den či lhůta splatnosti nejsou stanoveny smlouvou, jsou pak v ust. § 369a odst. 2 obchodního zákoníku stanovena pravidla jejich určení. Následující pravidla se tak týkají situací, kdy smlouva o okamžiku splatnosti mlčí, vůbec neexistuje či je z nějakého důvodu takovéto její ustanovení neplatné. Nutno zdůraznit, že veškerá dále uvedené pravidla se uplatní, aniž by bylo zapotřebí výzvy k plnění.

Prvním pravidlem tak je, že splatnost ceny nastane uplynutím 30 dnů ode dne, kdy dlužník obdržel fakturu nebo obdobnou žádost o zaplacení.

Není-li možno určit den obdržení faktury nebo obdobné žádosti o zaplacení, nastává splatnost uplynutím 30 dnů od obdržení zboží nebo služby. Z toho ustanovení tak vyplývá, že jelikož není nutná výzva k plnění, bude často v případném soudním sporu pro věřitele podstatně výhodnější neprokazovat skutečnost doručení faktury či obdobné výzvy (ke kterým mohlo dojít mnohem později), ale požadovat úroky z prodlení již od uplynutí třicátého dne od obdržení zboží či služby dlužníkem.

Další pravidlo pak stanoví, že obdrží-li dlužník fakturu nebo obdobnou žádost o zaplacení dříve než zboží nebo služby, nastává splatnost uplynutím 30 dnů od obdržení zboží nebo služby. Situace bude tedy shodná jako v případě, kdy by faktura vůbec zaslána nebyla.

Poslední pravidlo pak stanoví, že jestliže zákon nebo smlouva ukládá převzetí nebo ověření shody zboží nebo služby se smlouvou a jestliže dlužník obdrží fakturu nebo obdobnou žádost o zaplacení před nebo při převzetí nebo před nebo při ověření shody, uplynutím 30 dnů po tomto pozdějším datu.

Pro právní zástupce znamenají výše uvedená pravidla vítané zjednodušení, spočívající zejména v tom, že odpadá nutnost dlužníka dále vyzývat ke splnění jeho povinnosti, přičemž v následujícím soudním řízení pak není nutno prokazovat doručení této výzvy a úroky z prodlení pak požadovat dle stanovených pravidel. To znamená značné zjednodušení, protože mnozí klienti, ač faktury či obdobné výzvy k zaplacení zasílají, nejsou následně schopni doručení výzvy prokázat.

Výše uvedené však již nelze říci o dalších pravidlech v ust. § 369a obchodního zákoníku stanovených. Dle odst. 3 tohoto ustanovení má věřitel právo požadovat úroky z prodlení jenom v míře, v jaké splnil své zákonné a smluvní povinnosti a jestliže neobdržel dlužnou částku v době její splatnosti, ledaže dlužník není odpovědný za prodlení. Především není jasné, proč vůbec je tento text v zákoně obsažen, jelikož ani za dřívější účinnosti nebylo přece možné požadovat úroky z prodlení z částky, kterou věřitel obdržel v době splatnosti, popř. z části, kterou obdržel. Tento text se tak jeví jako duplicitní, protože rovněž ust. § 369 odst. 1 obchodního zákoníku stanoví, že dlužník je povinen platit úroky z prodlení jen je-li v prodlení se splněním peněžitého závazku nebo jeho části. Nicméně velmi nevhodným je dle mého názoru použití obratu „ledaže dlužník není odpovědný za prodlení.“ V českém právním řádu, ať už v režimu práva občanského či obchodního, dlužník zásadně odpovídá za prodlení vždy. Pokud prodlení vznikne, přičemž to vznikne neplní-li dlužník včas, neexistují žádné okolnosti, které by ho mohly z této odpovědnosti jaksi „vyvinit“. Je sice pravdou, že dlužník není ve smyslu ust. § 365 obchodního zákoníku v prodlení, když nemůže splnit svůj závazek v důsledku prodlení věřitele, nicméně v tomto případě se pak nejedná o prodlení, za které by dlužník nebyl odpovědný, ale o situaci, kdy v prodlení vůbec není. Dle českého právního řádu prostě neexistuje prodlení, za které by dlužník nebyl odpovědný - odpovědný je vždy.

Důležité je rovněž ustanovení § 369a odst. 4. Dle tohoto ustanovení dohoda stran odchylná od výše uvedených ustanovení a dohoda o výši úroku odchylná od výše stanovené předpisy práva občanského, která je i s ohledem na konkrétní okolnosti případu, praxi zavedenou mezi stranami a na obchodní zvyklosti zřejmě zneužívající ve vztahu k věřiteli, je neplatná. Jestliže soud zjistí, že dohoda podle věty prvé je zneužívající a neexistuje objektivní důvod pro úpravu ve smlouvě odchylnou od odstavců 2 a 3 nebo o odchylné výši úroku, použijí se odstavce 2 a 3 a výše úroku

stanovená předpisy obecného občanského práva; právo na náhradu škody podle § 369 odst. 2 není dotčeno. K výše uvedené neplatnosti soud přihlíží i bez návrhu, přičemž je nutné zdůraznit, že nemá žádné moderační právo. Dále je nutné zdůraznit rovněž to, že se výše uvedené ustanovení týká pouze dohody, která je zneužívající ve vztahu k věřiteli, nikoliv však dlužníkovi. V rámci ust. § 263 odst. 1 je toto ustanovení zařazeno mezi ustanovení kogentní, nicméně s tím, že se nelze odchýlit od ust. § 369a odst. 4 až 7. Jelikož má však ust. § 369a pouze pět odstavců, zůstává stále nejasné, jakou záhadnou právní úpravu tajemná ustanovení § 369a odst. 6 a odst. 7 obsahují.

Účelem tohoto článku je, vedle poukázání na do určité míry nedomyšlené zakotvení tohoto institutu do obchodního zákoníku, především vůbec připomenout existenci a význam zmíněného ustanovení, protože jeho aplikace na konkrétní právní případy může znamenat v mnohých případech značné zjednodušení.